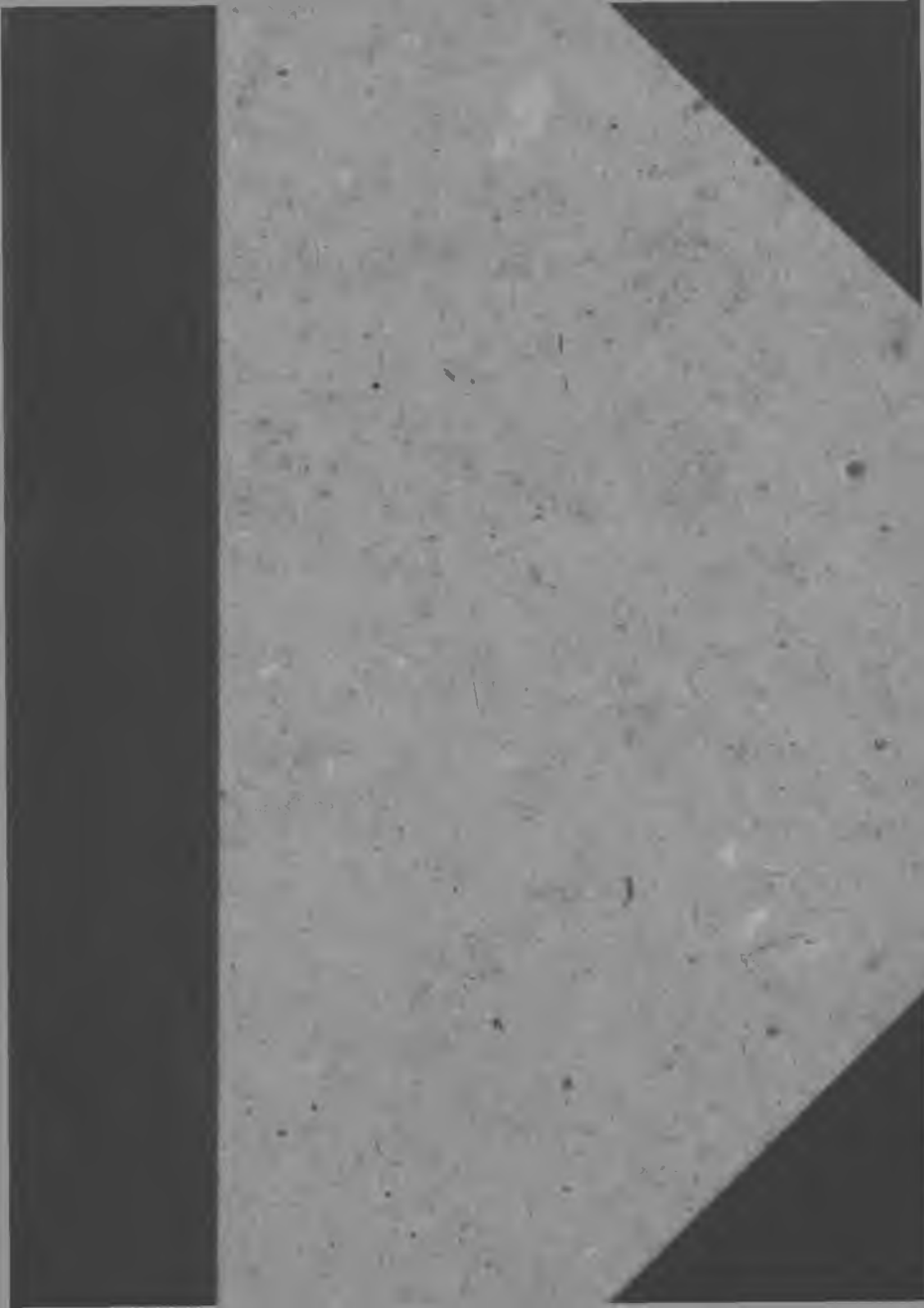

1 / KOWH
2-502

Комі вайтыр, тӧдмалӧй Сӧвет-республика законжастӧ!

В. Н. Крыленко.

КЫҢИ ЛӧГӧдӧМА дА
КЫҢИ УЖАЛӧ
СӖВЕТ-СУд.

719/33

Комі ыга лезан-ін. Сынтывдін кар.
1927 во.

К
21-2

д. 100

КБ

100
100
100

Кызі лөсөдөма да кызі ужалө
Сөвет-сүд.

Роч-вылыс лөгөдіс
Комі-Мішө.

Комі ыга лезан-ін
Сыктывдін-кар
1927 во.

Крыленко Н. В. Как устроен и работает совет-
ский суд. Перевод Мишина М.

г. Устьсыольск.
Облит № 194

Тип. Коми Издательства.

Тираж 2000.

Мед-воҗза јукөн.

Сөвет-судлөн могјас.

Ставрогја-Шөрсә-Исполнительней Комітет за-седанье-вылын 1918 вога апрель 29-д лунө Ле-нин-јорт шуліс: „Суд-ужыд-пө—государствоон уп-равляјтан ужыслөн өтї-јукөн (часть)“.

„Судыд—пролетаріатлөн *) да гөл-креҗтаналөн власт-кутөд“.

„Судлы колө лоны став гөл-војтырсө государ-ствсөн-векөдлан-уж-бердө кыскыг, матыгмөдыг-уж-нуөдысөн“.

Тәјө ещәнік кывјаснас шуөма ставсө, кушө-мөн колө лоны Сөвет судлы.

Быд робочеј да креҗтанын төдө: кодкө-кө ко-дөс-кө өбөдтас (кучкас, лок-ногөн видас, ембур-гугалас либө мукөд-ногөн дөзмөдас)—пөҗө дөз-мөдыг-вылө норагны судө. Сөгга сїҗ-жө быдөн төдөны, өтка-өтка јөзлы кот җон јөз-кост олан-ноглы локтор вөчөмјасыг мыжман да судө суран. Грабітыг, законјаслы паныд муныг, револютсїја-лы паныд мунөм-вылө уж панысјас, гугагысјас, лок-ногөн ужалыг сөвет-служашејјас, калым-бог-тыг да мукөд-пөлөс мыж вөчысјас быдөн сурөны судө. Асгыс ужсө судыд нуөдө сөвет-правітель-ствоон лөгөдөм законјас-герті да сөвет-права-јы-лыг ас-вежөртөмнас. Сы-герті сөгга мыжмысјасөс

*) Пролетаріат—ас-шөр овмөстөм робочеј.

щөктө (вөчө прігөвөр) пукгөдавны пукөдан-інјасө (важөн вөлі турма), ужөдны мырдөн лібө бөрјө мукөд-пөлөс мыж-пукөдјас (наказаньејас), медым дорјыны да мездыны государствоөс мыж вөчыгјасыг.

Таыг-кынзі гражданаыд нораслөны судө ве-сиг быдгама венчөмјасыг ас-сугедныскөд: богтам көт віг-му јуклігөн, деңга-ужјөз-мынтытөмјасыг да мукөд торјасыг. Щөкыда судлы нораслөны кре-станкајас да ужалыг нывбабајас (роботчыјас), корөны дорјыны агнысө, лібө перјөны еновтыг мужікјаслыг отсөг чельадсө быдтөм-вылө.

Тайө став казтывлөм торјас-дырјыс да мукөд пөлөс мыж лібө венјас-дырјыыд судыд зіль кутны јөз-кост олан-ногтө робочеј да крестана праві-тельствоөн лөгөдөм законјас-герті.

Јөз-кост олан-ног зугыг морт (көт сөгга ко-ді) аслас мыжыг кыввіқө (өтвечайтө) суд-возын.

Сіг-кө, судлөн мед-воzza могыс — візны да төждыгны јөз-кост олан-ног-вөсна.

Совет-суд дорјө пролетаріат-государ-ствоөс да ужалыг војтырөс.

Быд робочеј да крестанін төдөны, куцөм вөлі сар-дырга важ судыд. Робочеј-кө судітчыліс паб-рік-завод-кутыгјаскөд ужалөм-дон-вөсна, лібө кре-станін-кө судітчыліс помещікјаскөд віг-му-вөс-на, судыд пыр сулавліс озырјас-дор — пабрікант-јас-дор да помещікјас-дор. Öні-на мі адхам се-

н-
а-
б-
а),
и-
ж
ве-
там
да
к-
ре-
а),
тыг
к-
д
тны
ави-
ко-
и-
да
р-
оли
таб-
ре-
ос-
и-
се-
щом судтö мукöд государствожасы. Сетöни ве-
на озыр-жөзтö доржом-кужа робочежжасöс да кре-
станажасöс судитöны, лыгасны-кө најö мыжкө шу-
ны паныд сетчөс олан-ног-вылö. Судитöны чоры-
да, дажö вiжöмөж. Медга жона инмö ферт возмөст-
чыг ужалыг жöзлы.

Буржујжасыдлөн жона велөдчөм војтырыс (учо-
нејжас) быд-ногөн оиннысö пöртлисны ужалыгжас-
лыг. Некор ез петкөдлыны асланыс судыслыг
ужалан-ногсö. Најö ез вермывны петкөдлыны ас-
ланыс судыслыг пыщкөссö, медым гусөн вiңны
суджасыдлыг буржујжасöс доржомсö да налыг олан-
ног кутöмсö. Буржујжасыдлөн судыс быд-ногыс
зiлö увтыртны да кезовтны ужалыг-војтырөс —
робочежжасöс да крестанаөс. Та-вөсна i буржујжа-
сыдлөн жона-велөдчөм војтырыд ез лыгтлыны вi-
ставлыны суд-пырыд озыржасыдлыг нартiтöмсö.
Та-жылыг веокыда вiставлөмыд-өд лөө ужалыо-
војтырөс кыпөдөм-сафмөдөм да жөз-кост-олан-ног
вежны ызжөдөм, а мед војдөрсö судитан-ногсö ве-
жөм-вылö кыпөдөм.

Сөвет-государствод мијанлы лөө сөлөмгөң вi-
ставлыны, мед быд робочей да быд крестанин тө-
дас онја судлыг да важ судлыг ужалан-ногсö.
Быдөнлы колö төдны мыж-вөсна да кытi најö абу
өткөдөг. Мијан Сөвет-судыд жөз-кост-олан-ног-жө
кутö, сөмын сiзi, кытi колö робочей да крестана
влаотлы—сөветлы. мед војдөр зiлö ужалыг вој-
тырөс доржыны.

Кушом пöдарок (jöz-кост-олаң-ног) віжө, дорjө мiжан сөвет-судыд? Та-вылө мi вермам шуны сө-мын өтiтор: Сөвет-суд віжө Робочей да Крегта-на влагсө (сөвет-власт); сещөм пöрадок, кодi лөсөдөма ужалыг-jөзлы колан-ногөн. Со кызи да мыjөн торjалө буржуjjас-лөгөдөм судыд сөвет-судыд.

Кызи да кушом-ногөн сөвет суд віжө пöрадок-сө? Мыj-вөсна Лөнын-jорт судтө шулис госулар-ствоөн управлajтан-jukөдөн? Управлajтө-ө мыjөн-кө судыд? Мыjла-нө Лөнын-jорт шулис, мыj гөль воjтыр, пролетарijяс да став крегтанаыс суд-пы-рыд веккөдлөны став-олан-ногнас? Мi таjө став-сө гөгөрвоам, төдмагам суд-лөгөдан ногнас-да

Став сөвет-влагсө, госуларствоөн управлaj-тан-инjассө, богтам кот сөвет өjeздjасөс лiбө сө-ветjасөс да iсполнiтельней комiтетjасөс (вөлөгтыг, уjeздыг, областыг, губернаыг), сiз вожө, ставсө лөгөдөма өтмоза,—госуларствоөн управлajтан-ужө не гiбөдны ужавтөм воjтырөс да jөз уж-помыг олыгjасөс. Мiжан законпуктасө (конгiтутсiјаө) веккыда шуөма: оз пож даj оз вермы бөрjыгны сөветjасө ужавтөг, докод-вылын олыг jөз даj ко-дi абу ужалыг воjтыр-пыщкыг.

Таыг тыдалө: мiжанлыг судтө оз-жө шогмы лөгөдны кызи-кө мөд-ногөн. Суд-уж-нуөдан-инjас-тө: областувса (губернаувса) судө, народней суд-jасө, народней оледовательө, прокурорө да мукөд-пөлөс уж-нуөдысө пожө гiбөдны сөмын ужалыг воjтырөс.

Советјасо да судјасо ми оибодам сомын ужалыг-војтырөс. Ужалгөм докод-выло олыгјаслы сөтөні местаыс абу. Кыкнаныс—сөветјасыд да суддыд мијан управлајтоны госуларствоон. Законлөөдөыг госуларствоса управленьејас лөгөдлөны совет-законјас республика-сојузса могјас артмөдөм-выло; мукөд ужнуөдан-инјасыс (органјас), сижө могјассө артмөдөны законјас-гертыс; судјас вижөдөны сижө законјас-герти уж-нуөдөмсө, најөс олөмө-пөртөмсө, вижөны сижө законјаснас јөз-кост олан-ногсө. Олан-ног торкыгјасөс да законјас кывзытөм-војтырөс кыскөны судө. Со кушөм-ногөн мијан суд-јасыд управлајтоны (вөжкөдлөны) госуларствонад.

Шуны-кө өтпырјө,—суддыд вөчө уж-тор (јукөн) өти ыжыд-ужлыс — госуларствоон-јуралан-ужлыс. Суд-уж нуөдтөг, мукөд-пөлөс став вөжкөдлан ужыс оз вермы мунны вөжкыда, дај сытөг некушөма оз пош.

Өнө мијанлы тыдалө, мыј-вөсна Ленин-јортыд шулис судтө госуларствоон вөжкөдлан-уж нуөдө-өөн, да мыј-вөсна шулис судтө гөл војтырлыс — робочөј да крөстаналыс. Ленин-јорт сизі шулис сы-вөсна, мыј суддыд лөөдөгө ужалыс војтыр-пөв-сыг бөрјөм-јөзыс. дај мукөд-уж-нуөдан-јукөдјас-моз-жө сижө щөщ нуөдө совет госуларство овмөс кыпөдан уж, зилө лөгөдны выл-нога олөм, кушөм олөмө і нуөдө да мыргө Советјаслөн-Шөрсө (Тсентралнеј) госуларственнеј властыс.

Суд дорјо ыжыдалыг-класслыг колөм- лунсö (пöльіііасö).

Буржујаслөн јона велөдчөм-војтыр мырғыліс-ны төдмөдны јөзтө асланыс суд-јывгыс со кызі: госуларствоса власт да сіјө властнас лөгөдөм законјасыс-пө өтитор, а суд-пө—мөдтор. Наяө вөлі сөгга шуоны: суд-пө лөгөдгысө госуларствоса властыг торјөн да нуөдө асгыс ужсө аслас-вежөр-герті. Ас-суд-јывгыс најаө вөлі вігталоны: суд ужалө ас-ногөн, судлы оз вермы щөктыны неку-щөм госуларствоса власт, судлы госуларство оз вермы сетны некущөм тудалөм-індалөмјас. Ферт, тајаө горныс налөн вөлі лөж, пөрјасөм,—најаө сі-зі ужалыг-војтырөс, мојдан-кывјөн-моз, ылөдлөны. Наяө вөлі шуоны: ужалыгјас-пө вермасны судөн корны мездөм-дорјөм. Буржуазнеј суд-пө најаөс дорјө-жө. Нарөшнө, төдөмөн вунөдісны віставлы-ны асланыс судыслыг буржујас лөгөдөм закон-герті ужалөмсө, ембура војтырөс, озыр-классөс дорјөмсө. Сің-жө і став суддаыс да мукөд-пөлөс чіновнікјасыс вөліны озырјас (помешчікјас да капіталістјас), да судыс зөннас дорјө озырјасөс, а оз ужалыгјасөс. Та-герті-нын позө гөгөрвоны, —сещөм судыд ферт оз вермы дорјыны ужалыг војтыртө.

Быд робочеј забастовка-дырјі, быд крөстана кыпөдчөмјас-дырјі буржујасыдлөн судыс пыр дор-јыліс озырјасөс. Пыр пуктыліс мыжаөн ужалыг-војтырөс; јона чорыда најаөс суфитліс. Чорыда су-

дытöмыс вöлі не сöмын озыра-öлыг-морт судда-
алöм-понда, а медга-јонасö, судтан законјассö
лөгöдöма буржујас правительствojасыдлөн озыр-
јас дорјöмлан-да сijö. Суддаыдлы вöлі лоö быт
судитны сijö законјас-гертыс.

Робочејаслөн да крестаналөн властыд лөгö-
дö аслас-нога законјас. Сулалö ужалыг-војтырöс
дорјöм-понда. Судлы лөгöдлöны законјассö да
индалöны ужсö нуöдны бара-жö ужалыг-војтырöс
додјыг совет-уж-нуöдыјас. Сы-вöсна мi огö вермö
шуны: судыд-пö мiјан кызкö мукöд ногөн ужалö.
Совет-уж-нуöдан-вегкöдлан јукöдјасад мiјан быд-
лаын ужалöны ужалыг-војтыр. Законјастö лезö-
ны Шöрсa Исполнительней Комитет да Народней
Комиссаріатлөн Совет. Сени, шулім-нын, пукалöны
робочеј да крестана, тöдöмыг-нын судад пукавны
„кодлы сöмын абу дыш“ (важ-помешщиклы лiбö
капиталистлы) ез лезны. Судтö мi огö вермö лез-
ны аснырөн ужавны. Судыдлы лоö кывзысны
робочеј-крестана властыг, дај ужавны сijö лөгö-
дöм законјас-герти, нуöдны сылыг пöлитикасö
(возö уж-јылыг, олöм-јылыг думјассö). Судыдлы
мi огö вермö сетны права мунны паныд ужалыг
војтырлы да торкны став олöмсö да став олöм-
ног лөгöдöмсö. Тајöс быдөн гөгөрвоас. Со мы-
вöсна оз поз ескыны (веритны) буржујас велöд-
чöм-војтырыдлы, кодјас вiсталöны аслысгама суд-
јылыг. Сещöм моритö, кодi кутас лөгöдны ас-но-
га судтö мi вермам шуны сöмын јöјмöм-мортөн;
сещöм мортыд оз iнаг мiјан ужалыг јоз котырын,

Лєнін-јорт суд-јылыг вѣсталѡмјаснас вєскыда зургіс буржујјас велѡдчѡм-војтырлы. Сіјѡ вєскыда чуклѡдлытѡг шуліс: судыд-пѡ мїјан сєщѡм-жѡ орган, кущѡм і губерѡаувса лѣбѡ вѡлѡгтувса Ісполнѣтельнеј Комїтет лѣбѡ ґіктса сѡвет. Суд-пѡ пуктѡ сєщѡм-жѡ могјас кущѡм могјас пуктѡны став Ісполкомјас да сѡветјас.

Судыд—государство уҗ-дїнѡ став-гѡль-војтырѡс матыгмѡдан-уҗ нуѡдыг.

Лєнін-јорт шуліс: суд-пѡ став-гѡль-војтырсѡ государствоѡн управлѣјтны матыгмѡдыг (гѡль креҗтанаѡс да робочејјасѡс матыгмѡдѡм-јылыг шуѡмыг-кынзі). Мїјанлы колѡ чорыдҗыка мѡвпыштылыны тајѡ кывјас-вылас мед вермам гѡгѡрвоны лучкі асланым судлыг пыщкѡссѡ.

Мї сіҗ-жѡ бура тѡдам Лєніныдыг кывјассѡ: сѡвет-государствоѡс-пѡ колѡ лѡгѡдны сіҗі, медем быд пуыг-пѡжалыг (кухарка) вермас вєскѡдлыны-нуѡдны государство-уҗ. Буржујјас велѡдчѡм-војтырыды тащѡм кывјасыд, ґерт, ґівѡ кодѡг. Најѡ велалѡмаѡс нїҗаҗастѡ (законҗастѡ) гїҗны уҗалыг јѡзлы гѡгѡрвотѡм-кывјѡн да шуѡны: кыҗї-нѡ-пѡ поҗѡ лѡгѡдны сєщѡм государство, медем вермас управлѣјтны кукарка. Кор-нїн уҗалыг-јѡзыд кутасны јона паскѡдны озыр јѡз кїпод улыг мєздыган уҗ буржујјас велѡдчѡм-војтырыд мѡвпалѡм ногѡн уҗалыг јѡзлы поҗѡ гєтны со кущѡм права: мед најѡ ѡґї-во-пыщкын лѣбѡ кујїм

во-пыщкын ӧтчѣд парламентӧ *) бӧрҗыҗгӧн бӧрҗӧны „кущӧмкӧ“ депутатӧс. Миҗан-государствотӧ лӧгӧдӧма мӧд-ногӧн. Леҗин-јорт пыр вѣставлѣс, петкӧдлѣс рытывыв Јевропа *) государствоса буржуҗасылҗыс пӧрҗасӧмсӧ-ылӧдлӧмсӧ. Најӧ вӧлі индӧны: миҗанын-пӧ уҗалыс-војтырыд управлајтӧны-жӧ государствонад: быд во-пӧ щӧщ бӧрҗӧны парламентӧ. Леҗин-јорт та-јылыс гҗлѣс да вѣставлѣс: абу-пӧ бӧрҗыҗгӧмын фелӧыс. Во-пӧын ӧтчѣд гӧлӧсујтӧмыд-пӧ оз-на ло государствоӧн управ-

*) Парламентӧн шуӧны став јӧз-пыщкыс бӧрҗӧм-депутатҗаслыс собрание. Ташӧмыд овлӧ сӧмын буржуҗас государствоын. Ас государство-пыщкад буржуҗасылҗыс зев јона вермӧны бергӧдлыны бӧрҗыҗгӧд, лӧгӧдлӧны налынога законҗас. Парламентад вескалӧны буржуҗас дор сулалыҗас.

Буржуҗас государствоса парламентыд сетӧні гурӧ озырҗас кабыр-улӧ, да лӧд гӧнтӧм-морт-коф. Парламентыдкӧ налӧн кутас лӧгӧдавын буржуҗаслы паныдаган законҗас, парламентсӧ пырыгтӧм-пыр і вӧтласны.

Бӧрҗыҗгӧс уҗыс мунӧ аслыс-самӧн. Капиталистҗас, помещикҗас, озыр-војтыр, велӧдчӧм-војтыр ставыс бӧрҗӧ да индалӧ асӧыс кандидатҗассӧ. Сегга лӧгӧддӧма сешӧм закон, код-герті уна робочеҗас оз вермыны бӧрҗыны ы индавын асҗыныс кандидатсӧ. Со-мыҗла і вескалӧны парламентад сӧмын озырҗаслӧн бӧрҗӧм јӧзыс.

*) Став-светыс јукӧ му-ымнас вѣт-пель: 1) Јевропа, 2) Азија, 3) Африка, 4) Америка да 5) Австралија.

Јевропаас гырыҗык государствоҗасыс лӧбны: Германия, Австрија, Англија, Францзија, Италија да мукӧд пос-ыдҗык государствоҗас. Миҗан Сӧвет Сојуз государствоыд Јевропаад лӧд мед асыввылас.

лајтѳм. Государствоѳн управлајтѳмѳд-пѳ лоѳ сѳмын секі, кор быд-ужалыг-војтыр агныс мѳдасны управлајтны государствоѳн. Сы-ногѳн, колѳ лѳгѳдны мед государствонас управлајтѳмыс лоѳ ужалыг војтыр-кѳподулын.

Кызі поѳѳ тајѳс вѳчны? Поѳѳ со кызі: кушѳм-кѳ пабрѳк заводса ужалыг-војтыр лѳбѳ гѳктса крестана, шуам, бѳрјѳны ассыныс ѳепутатѳс сѳветѳ. Сегга оз-кѳ кут бура ужавны ѳепутатыс, сѳјѳс лубеј кадѳ бѳр чѳвтны да вылѳс бѳрјыны сы-местаѳ. Ужалыг-војтырлѳн государствоѳн управлајтѳмѳд лоѳ збылыг, кор сѳветјасын горнѳтѳмыс, загеданѳе-вылын пукалѳмыг-кынзі быд-ѳепутат (бѳрјѳм-морт) оѳлѳмганѳыс кутас ужавны сѳветса став ужас—гектсѳјајасын, јукѳдјасын да сѳветса учреждѳнѳејасын; кор став сѳветса ужыс лоѳ гѳгѳрвоана, кор быд робочеј да крестанѳн ас ужыс-моз-жѳ пондас кужны сѳвет ужсѳ нуѳдны, дај пондас сѳјѳс нуѳдны. Секі сѳмын лоѳ государствонад ужалыг-војтырыдлѳн управлајтѳмѳд. Сѳмын секі лоѳ трудоветеј государство.

Нарѳднеј загедательјаслѳн судын ужалѳм.

Судтѳ мѳјан пунктѳмганѳыс вѳлі лѳгѳдѳма медым-егкѳ кыѳкѳ-мыјкѳ матысмѳдны суд уж-дѳнас унжык ужалыг-војтырѳс, мед-егкѳ решѳнѳејассѳ вѳчѳгѳн унжык војтыр агныс ужалѳсны. Та-могыѳ уголовнеј лѳбѳ гражданскеј ѳелѳ вѳдлалѳгѳн да

решајтїгөн (суд-вылын) судѣаыг-өпріч пукалөны кык народнеј загедатель. Народнеј загедательјас-сө бөрјөны ужалыг-војтырыд ас-пйыс. Ужалыг-војтырыд бөрјөны народнеј загедательад ужалыг-војтырөс-жө (конститутсіјаын шуома: бөрјыны да бөрјысны вермытөмјас судад оз бөрјыны нї оз бөрјыссыны). Бөрјыгөм кад-костсө лөгөдөма же-ныдїкөс. Мөдыг бөрјігөн бөрјөны мукөд сещөм-жө ужалыг-војтырөс. Тазі вежлагөны мїжан на-роднеј загедательјасыд. Со-кызі Сөветса-судад нуөдөны ужсө. Став ужалыг-војтырыд щөщ від-лалөны судїтчан-делөјассө да вөчөны суд-ре-шенънејассө.

Кызі бөрјысгөны народнеј загедательјасыд возынжык вігталам төлкөн, өні прамејжыка і-зөдлам суд-лөгөдан-ног төдмалөм-вылө. Ужалыз-војтырыд мїжан-судјасын агныс пукалөны да вө-чалөны суд-решенънејастө, быд делө-куза. Уна гурс ужалыг војтырөс кыскөма, матыгмөдөма суд-лы-отсасны. Воыг-воө уна-гурс-ужалыг вежсө — ас-местаас вежө выль јөзөс, сізі-жө і суд-загедательјасыд вежлагөны. Ставныс најө отсасөны ас-ужнас судлы, решајтөны став судїтчан-делөјас-сө, — јөз-кост олан-ног-јылыг і өтка-өтка олөм-в-лөм-јылыг. Ас ужалөмнас најө ставныс візөны јөз-кост-олан-ногтө, пыртөны олөмө Робочеј-Кре-стана-государствоса законјас, ладмөдөны-орөдөны венјас, мыждөны, мездөны судө гурөм војтырөс і сіз возө. Быд-ногыс төждыгөны асланыс лөгө-

döm gosudarствоса олан-ногсö бурмөдөм-вөсна да
вiзöны быдгама локторжасыг.

Со мыж-вөсна i Лъен-юртыд вөли шуö: миан
суд-пö лоö став-ужалыг-воjтырсö государствоөн
управлajтны матыгмөдан-уж-нуöдыгөн. Совет-су-
дыд збылыг сещöм i ем. Сылөн мед-ыжыд могыс—
став ужалыг-воjтырсö верымөнja матыгтны суд
уж-jинö. Медым ужалыг-jöz щöщ мыргисны суд-
делöяс решаjтигөн, вiзисны государствоса права-
вежöртассö (правопорядок). Нуöдисны да пырти-
ны олөмö советса законjассö, гөлөмгаңыс управ-
лаjтисны суд-пырыс государствоөн.

Со-кущöма да со кыzi лөгөдöма миан Советса-
судыд.

Судлөн мог—ужалыг воjтырöс велөдны, jүрдөдны вежöрсö.

Государствоөн управлаjтан-ужыг-кынzi, jöz-
кост олан-ног вiзöмыг кынzi да совет-государст-
воса законjас-герти овмөс лөгөдöм да овмөс ну-
öдöмыг-кынzi да став ужалыг-воjтырсö государст-
воөн управлаjтны матыгмөдөм-ужыг кынzi,—суд-
лөн нöшта ем ыжыд-мог: воjтырöс-велөдан-jүрдö-
дан-уж.

Кущöм велөдöм нуöдö судыд? Кыzi судыд кы-
пөдö төдöлсö да jүрдөдö вежöрсö jözлыö?

Вiзöдлам, кыzi суд-вылын делöjассö видла-
лөмыс да решаjтөмыс мунö? Богтам-көт: вежök-
төмла (из ревности) гөтырсö вiжөм либö нöjtэм-

да жылыг, челафӱс лок-ногӱн нӱйтӱм-виӱӱм-жылыг ли-
бӱ виӱӱдлам граждaнскеј делӱјас: алымент (чела-
фӱс виӱӱм-дӱзеритӱм-дон) мынтытӱм-жылыг. Сег-
га виӱӱдлам кушӱмкӱ гырыг мыж вӱчӱм-жылыг (ре-
волутсијалы паныд муныгјас-жылыг — сӱвет-власт
торкыгјаслыг), лок-ногӱн ужалыг, лотајтыг сӱвет-
служашщеј-жылыг либӱ кӱт кушӱм делӱјас. Суд-
лӱн решењнејасыс виӱӱдыг војтырыдлы гетӱ ас-
лыс-сама мӱвпас, пырӱ жур-вемас, велӱдӱ. Оз сӱ-
мын мыжмӱм мортсӱ мыждӱмнас велӱд-повӱд
судыд,—виӱӱдыг војтыр сег адӱӱӱны сӱвет-судлыг
государствоӱн управлајтӱмсӱ, асгыныс права ви-
ӱдмсӱ, јӱз-кост-олан-ног виӱӱмсӱ да сiгi воӱд. Суд
решењнејас-гертыд виӱӱдыгјасыс велӱдчӱны кыҗi
аслыныс овны, мед ъе гурны судӱ, ъе мунны
паныд ас-государстволы да торкавны локтор вӱ-
чӱмјасӱн овмӱс-кыпӱдан уҗсӱ.

Мi бура тӱдам: уна-на мiјан јӱз-костса олӱ-
мын ем важ олӱмсамыслӱн коласјасыс, воӱҗа пе-
мыдлун-понда, увтыртӱмӱн олӱм-вӱсна унатор-
вылӱ мi велавлiм аслыс-сама-ногӱн виӱӱдны. Се-
кига пукгӱм вежӱр-мывкыдјастӱ, ферт, он вермы
другӱн шыбытны; ферт-на лоӱ ас-пемыдлуныг
мездыгны, јурдӱдны став ужалыг војтырлыг ве-
жӱрсӱ, велӱдны најӱс богтны сӱвет олан-ног-
дырга вьл мывкыд. Ӗнi-на унаӱн мыж вӱчӱмјас-
стӱ оз гӱгӱрвоны. Богтам кӱт: ембур овмӱсыг гуга-
лӱм мыжјас, вӱв-мӱс гугалӱмјасыг сiктјасад шуӱ-
ны чорыда-пӱ колӱ накажитны, вiтӱҗ. Сещӱм
ыҗыд мыжӱн кажитчӱ скӱт гугалӱмыд. Емӱг-на

і карјасын сіктад-код важсама торјас: гөтырөс да чельадөс нартитөмын да лок-ногөн візөмын-пө һекущөм мыж абу. Важөн-пө тащөм нартитөмјас-сәд вөлі, і өні-пө, важ батјас-моз поңө нөјтны, вііны да накажітны ас-ногөн. Вежөктөмла морт-віјөмыс-пө мукөд-пөлөс віјөмјас-дорыс омөльжыка колө накажітны. Та-серті поңө гөгөрвоны важ-нага олөмгамтө да баба-вылө лок-ногөн візөдөм-тө (бабаөс да чельадөс пыдді пуктытөм).

Мі шуам: вежөктөм-вөсна віјөмыд—сещөм-жө віјөм, сещөм-жө ыжыд мыж вөчөм, колө өтмоза һакажітны мукөд-пөлөс віјөмјасыс-моз, абу-кө сі-јө віјөмас мукөд мыж-һебөдан-торјас.

Сөвет-судын ужалыс војтырөс пукөдөма да бөрјөма робочејјас да крестанајас-пөвсыс гуджык вежөра војтырөс. Суд-решөһөјас-вөчны налы озков повны, колө повтөг вермасны важ-колас олөмгамкөд. Судыд асгыс прігөвөрјассө вөчө буржык-мывкыда робочејјас да крестанајас-олас-ног-серті, мездыгө важ-нога олөмгамыс. Ас-решөһөјаснас вогтө выль-туј буржык олөмлаң, кывзыс-јалыс вогтө вежөрсө, туддөдө велөдө выль-ногөн мөвпавны. Тајө ужнас, школајас-моз-жө, судыд јуддөдө ужалыс војтырлыс вежөрсө. Гырыс-школајасын-моз-жө војтырөс велөдө профессорјастөг да учітельјастөг.

Тајө вігталөмнас велөдөм-јывгыд оз-на ло ставсө гіжөма. 1918-д воө Лөһһһ-јорт шуліс (се-

кі вöлі samej jона-щыгјалан во*): „щыгјалöм да овмöс кiggöм-жугавлöм да суздытöм (разруха), мукöд помкајасыо (прічіна)-кынзї, лоö да ыждö со-мыj-вöсна: мїјан ужалысјас—робочейјас, сöвет-са служашцейјас да крестана оз-на вежöртны медга ыжыд помкасö. Нaјö уж-помын став бурыс і омöлыс. Ставныс-кö најö кутасны öтї-сöлöмöн бура-ужавны, сы-помын і бур-олöмыд.

Тaјö лок-нога олöмыс, щыгјалöмыс, ужтöг олöмыс мыжаöс быдöн öтмоза. Kodї оз кут дї-стїплїна (богтам кöт лубеј овмöсын) сїјö і мыжа быд-делöын. Kodї оз öтувт асгыс **ичöтїк** ужсö гo-сударствоса ужкöд да гoсударствöөн пунктöм мог-јаскöд, сїјö-ї мыжа став лок-нога олöмыд. Сег-га Лeнїн-јорт шүö: „унаöн-на мїјан мöвпалöны: медым-пö меным вöлі гöгöр бур, медым-пö ме вермі ңещыштны мыкö ас-пöльза-вылö-а, мукö-дыд-пö кыз гажыс, ме-пaјыс кöт-пö туруныс оз петав. Сещöм војтыртö, kodї ез-на вермы öтувт-ны, јїтны асгыс ужсö да гoсударстволыс-колöм-лунсö да возö уж-јылыс мöвпассö, codтöд-на

*) Војна-вöсна да револүтсїја-вöсна секї (1918-д воö) вöлі овны мед-ööкыд. Ңемтор пöштї ез вöв. Гојан-наң вöлі сөталöны возмүшкадн ($\frac{1}{8}$ п.) морт-вылö, сїјөн лоö вö лі овны быдса суткї. Кынöм-пöт-вöсна тöждыööмыс-кынзї колö вöлі тöждысны буржујаслыс мырфöм власт кутöм-јылыс, јонмöдны да бурмöдны сöвет властöс, мунны вој-наöн паныд белогвардeјетсјас-вылö, кыпöдны сöвет-овмöс да сїз возö. Тaјö кадјасас медга-нын ööкыд вöлі робочей-јаслы.

јешцö і торкагöны, --судлы колö сещöмјастö чо-
рыда мыждыны, сїјö мыждöмнас велöдны быд-
ужалыг-војтырöс öтувтчыны ас-ужнас государ-
ственнеј уждö. Со кызї шулывліс Лєнін-јорт суд-
јывгыд.

Судлөн мог—велöдны ас-гöгöрса војтырöс
буржыка віждöдны сöвет-законјас-вылö. Тајö мо-
гыс јöз-кост олан-ног віжан-могыд-код-жö. Војты-
рöс велöдан-јурдöдан-могыд ужалыг војтырöс
дорјан-мездан да на-dop-тöждыган мог-код-жö.
Со кущöм морјас мїјан сöвет-судыд пыртö олöмö;
со мы-вöсна-і мї шуам асгыным судтö робочеј-
крестьяна судöн.

Тајö морјассö судыд нуöдö робочејјас да кре-
стьянајас-пыр. Робочејјас да крестьяна агныс суд-
пырыс нуöдöны да пыртöны олöмö сöвет закон-
јастö. Народнеј судѳајас, следователјас, проку-
рорјас да мукöд-пöлöс суд-уж-нуöдыгјас лїбö
суд-зегедателјас—ставыс бөрјöма робочејјас да
крестьяна-пövсыг. На-пыр став ужалыг-војтырыс
ужалöны судын. Воыг-воö вежлагöны да пыр ун-
жык војтыр суд-пыр управлїјтöны государствоöн.
Сöвет-властыд зїлö кыз-мыј позö унжык-јöзöс
кыскыны тајö ужас, суд-пыр матыгмöдны сöвет
овмöс кыпöдöм-бердö да сöвет-властöн управ-
лїјтöм-бердö.

Со кущöм-ногөн ужалö сöвет-судыд. Со-ку-
щöм војтырыс лөгöдöма сöвет-судтö. Öнї сөгга
віждöдлам прамејжыка, кущöм-ногөн лөгöдöма
судсö (суд-пыщкöсса панассö).

ужа
род
рыс
öкм

мат
рыс
абу
на
лөг
лыс
дїт
вы
жы
вој
вер
лöс

рыс
чск

Мөд жүкөн.

Суд-гигиена лөгөдөн-ног.

Суд-панан јачејкаыс, код-дінө лоӧ шыагны
ужалыг војтырлы быдторјөн,—лоӧ участка на-
роднеј суд. Тајӧ участка (меставывса) суд-пы-
рыс медга-уна делӧыс мунӧ: быд го делӧ-піас
ӧкмысдасыс.

Народнеј суд.

Участокса-народнеј-судтӧ мјан пыр ӧтарӧ
матыгтӧны ужалыг војтыр-дінӧ. Ӧні воӧ кык гы-
рыг вӧлӧгт-пагта інӧ ӧті суд участок. Ферт-на
абу тырмымсн-щӧкыда суд участокјасыд. Та-вӧс-
на ӧӧкыджык-на судыдлы ужавныс. Колӧ-ескӧ
лӧгӧдны народнеј судтӧ быд-вӧлӧгтын. Секи ужа-
лыг војтырыдлы (народнеј заведательјаслы, гви-
дательјаслы, мыжајаслы да мук.) оз ковмы суд-
вылӧ ылӧ ветлыныс. Мјан государствоыд гӧль-
жык-на. Егӧ-на вермӧ тырмымӧн справітчыны
војна-бӧрґа колӧм гӧль-овмӧснаным-да, ӧні огӧ-на
вермӧ щӧкмӧдны народнеј суд участоктӧ быд-вӧ-
лӧгтад*). Мјан Коми областын вӧлӧгтјасӧ, кӧні

*) Ӧні кезлӧ народнеј судтӧ мјан, уналаӧ-нын, гы-
рыг-вӧлӧгтјасад, лӧгӧдӧма быд-вӧлӧгтӧ. Се щӧм інјасас тӧд-
чӧӧн буржыка і ужыс мунӧ.

абу суд участокыс, воывлёны судѣајасыс да ас-
вёлёгтас судсö нуödöны.

Кызі бөрjöны народней-судѣајасöс.

Участокса народней судын ужалö пыр на-
родней судѣа. Сыыг-кынзі сені ужалöны щöщ
народней загедательјас. Кодјас-нö бөрjöны народ-
ней судѣајассö. Оз ков агнымöс вывті ылöдлыны, —
народней судѣајастö ас-костыг бөрjöмнад пукöд-
döмыд оз артмы, судыд оз бурмы. Народней судѣ-
а-пулы неуна көт колö тöдны законјас. Сегга
сылы колö кужны законјасөн тудöдчыны-пöль-
зутчыны. Законјастö мјан лежöма зев-нын уна.
Таыг-кынзі колö тöдны государстволыг колан-
лунсö, вожö уж-јылыг да олан-ног-јылыг могјас-
сö да мукöдтор. Сиз-жö судлы колö сегга крепы-
да көртагны государствоын тудöдан-индалан-уж-
нуöдыг-инјаскөд. Код гурö чајтöны буржыкөн на-
родней судѣајастö бөрjöмөн пукгöдавыны. : ајö оз
вөгкыда, лучкја та-јылыг гөгөрвоны, оз гөгөрво-
ны со мыј: судѣајастö бөрjöмөн пуктöмыд суд-
тö го сударство-бердыг торjödö. Тајö-ногөн-
жö вöгтөвлöны буржујјасыдлөн јона-велöдчöм вој-
тырыд суд-јывөгыс — налыг велöдöмсö мј шогмы-
тöмысла ставнас шыбытім. Та-вöсна народней-
судѣајасад мјан војтыртö бөрjö да пукталö гу-
бернаувса (Областувса) Исполнительней Комітет.
Губернаувса (Областувса) Исполкомыд управлајтö
губернаувса (областувса) став ужнас. Ас уж-нуö-

дигас сійö туддöдчö государство-політика-герті. Со
мы-вöсна і судтö сійö кутö ас-киподулас, Губер-
наувса (либö Областувса) ісполкомјасöс-моз-жö.
Та-вöсна-жö мијан законјас-герті народней суд-
јастö бöрјö да пунктö Губернаувса (либö Област-
увса) Ісполнительней Комітет. Губернаувса (Об-
ластувса) Ісполнительней Комітет пунктö судда-
јастö Јуститсија Комиссариатön либö Губернаувса
(Областувса) судön індöм јöз-пöвсыг. Губернаув-
са (Областувса) суд вескöдлö ужсö участокса на-
родней суддајаслыг, тöждыгö сужык да буржык
суддајасöс пунктöм-вöсна да сің воғö.

Кодöс позö пуктыны народней суддааö.

Мијан законјас-герті народней суддааö позö
пуктыны быд-мортöс, абу-кö сійö сурлöма судö
да суднас мыждöма мыж-вöчöмјасыг. Мијан за-
конјас-герті позö пуктыны суддаад мужікöс і
нывбабаöс, сöмын најö мед. кык-воыг дыр вöлі
ужалöмаöг суд-нуöдан учреждённöјасын, следö-
вателейн-лі, мыјын-лі. Абу-кö ужавлöмаöг сöветса
суд-учреждённöјасын, медым најö кык-воыг ун-
жык-жö вöлі ужалöмаöг јöз-кост уж-вылын, бöр-
јöмön (профсојузын, коперативын лі мукöд орга-
низатсијаын). Öтпырјөн-кö та-јылыг шуны, колö,
медым народней суддааыд вöлі јöз-кост уж-нуöдыг,
кодлы пролетариат-государство вермас верітчны
тајö ыжыд ужсö гетны, да коді-еэкö гöгөрвоёмön
кутас вöчны суд-ужсö.

Народней судѣаѳс чѳвтѳм.

Бѳрјѳм-бѳрын, Губерѳнаувса (Областувса) Іс
полнѳтельней Комѳтетѳн вынѳѳдѳм (утверѳѳтѳм)-
бѳрас, народней судѳатѳ ѳекѳд оз вермы чѳвт-
ны. Чѳвтны сѳјѳс вермѳ сѳмын Губѳсполком лѳбѳ
Обѳсполком. Чѳвтѳгас нѳшта колѳ Југѳтѳсѳја Ко-
мѳссарѳатѳ (Мѳскуаѳ) гѳжны помкасѳ мыј-вѳсна
чѳвтѳны. Та-ногѳн лѳѳѳдѳма, меѳым народней
судѳаѳѳд вермас ужавны буржыка (закѳнјас-сер-
тѳ), меѳым ѳекѳд ез вермы сѳјѳс чѳвтны (веег
Губѳсполком лѳбѳ Обѳсполком), оз-кѳ најѳлы во
сѳлѳм-вылас народней судѳѳдлѳн решеѳѳѳ вѳчѳм-
јасыс. Законјас-сертѳ уж-нуѳѳдѳгѳн мѳјан народней
судѳаѳѳдлы колѳ кутны агсѳ ас-вѳлаѳн (свѳбѳд-
неја). Сылы оз ков повны кушѳѳмкѳ решеѳѳѳ-
вѳчѳм-вѳсна судѳаалѳмгыс чѳвтѳмыс. Та-ногѳн
лѳѳѳдѳмнаѳ мѳјан законыѳ гетѳ народней судѳа-
ѳѳдлы ыжѳѳд-права. Губѳсполком лѳбѳ Обѳсполком
помка-ѳндытѳг Шѳрсѳ (Мѳскуаса) Југѳтѳсѳја Комѳс-
сарѳат ѳекѳѳѳ оз лѳѳ чѳвтны народней судѳатѳ.

Народней судѳ участѳкјас.

Участѳк-лыѳсѳ народней судѳјаслы лѳѳѳдѳ Гу-
берѳнаувса (Областувса) Ісполнѳтельней Комѳтет.
Југѳтѳсѳја Комѳссарѳат вермѳ шуны (требујтны),
меѳым участѳк-лыѳыс губерѳнаулас сымѳаѳыс (лыѳ-
со-урчѳѳтѳмѳн) ешѳажык ез вѳѳ. Југѳтѳсѳја Комѳсса-
рѳат тѳѳѳ вермѳ шѳѳктыны, меѳым егкѳ губерѳна-

увса Исполкомјас гомјас тырмытөм-вөсна ез-жө
вывті јона ылыгтны судјассө ужалыг јөз-діныг.

Косөс позө бөрјыны народнеј загедатель.

Народнеј загедательөн вермө лоны быд-морт:
абу-кө мјан законјас-герті мырѣѣма сылы-
бөрјысан правасө. Оз вермы лоны народнеј за-
гедательөн јөз-кост-уж-нуөдан-інјасыг да профсо-
јузса організатсіјаыг кірітөм, вөтлөм јөз (вөчө-
маөг-кө најө кущөмкө мыжјас лыбө лок-ногөн ас-
нысө візөмаөг). Ташөм војтырјастө оз шогмы пуко
тыны чөвтөмгаыс кујім-во-чөж. Сегга оз шогмы
пуктыны судөн мыждөм-војтырөс, кытчөз оз зі-
көз кус судітчөм мыж-пыкөд нуөдөмыс (до пол-
ного погашения судимости).

Народнеј загедательјасө бөрјөны со кызі
медга војдөр арталөны уна-ө колө загедатель-лы-
дыс, медем тырмымөн отсавны народнеј суд-
участоклы. Участок-вылас загедатель-лыдсө пук-
төны кыккө морт-мында-кымын. Мед-егкөн быд
кык загедательлы лоі во-пыщкас пукавны суд-вы-
лас квајт-пун-мында-кымын. Тајө кыкго-лыдыс
јуклыггө торја пабрік-заводјас, торја бөлөгтјас
да гіктјас-кост — індавгө торјөн, кымын мортөс
колө бөрјыны быд гіктлы, быд заводлы лы му-
көдлы. Та-јылыг јуөртгө пабрік-заводса комітет-
јаслы, волісполкомјаслы да гіктса сөветјаслы.

Кор ташом јуорыд воас, чукортчылöны став
ужалыг војтырыс öктас лы заводас асланыс об-
шеј собранье-вылö да бөрjöны народнеј заседа-
тельö кандидатјасöс. Бөрjöм-бöрас Воисполком,
öктаса Совет лыбö пабрік завода комітет мöдö-
дöны народнеј судфалы бөрjöм кандидатјаслыг
нымовсö. Участокса народнеј судфаыд нымовјастö
мöдöдö народнеј заседательјасöс вынгöдöм-вылö
бөрjыган ужсö нуöдны лөгöдöм (уездывса) ко-
міссіјаö — предгедательсылы. Уездывса коміссіја
вермö кірітавын сещöм војтырсö, кодјасöс ас-дум-
гертыс арталö народнеј заседательö пуктыны
шогмытöмөн. Тајö кірітöм-вылас, лоö-кö сещöм
кірітöмыс, позö норагны Уисполкомса презідіумö.

Тақикөннад, ферт-на, огö вермö горнытны
став-јöзсö суд ужö кыскöм-jылыс. Тајö ужыд—зев
гöкыдтор, даj уна пыкöдјас-на емöс.

Суд-заседаньејас-вылö заседательјастö народ-
неј судфаыд корö (судітчан делöјассö решајтны)
јуөрөн (пöвесткаиң). Јуөрјассö ысталö шыпас-дор-
выла öчередöн*). Шыпас-дорвыла-öчередсö лөгö-
дöма, медем народнеј судфаыд ас-колöм-гертыс
оз вермы суд-вылас чуксавны öтi-пöлöсжык засе-
дательјасöс. Колö, меd (суд-заседанье-вылад) за-
седательјасыд вескалöны сы-ногөн, кызі најöс пас-
јалöма шыпас-дорвыла нiгаад. Сы-кызі јуöрталö-

*) Шыпас-дорвыла öчеред (алфавитная очередь)—лö-
öдöма нiга, сетчö гiжöма народнеј заседательјаслыг нi-
мовјассö шыпас-дорвыв-герты.

ны народней заседательјастö быд суд-заседанье-
вылö.

Народней заседательјаслөн права.

Кущöм права сетгö суд-вылын народней за-
седательјаслы.

Суд-вылын народней заседательјаслөн праваыс
народней суд-фалөн-коф-жö. Суд-нуöдигөн налөн
праваыс ставныслөн öткоф, абу буржујјас госу-
дарствоын-моз. (Налөн быдлаын пörјасöм, i суд-
вылад суд-тысјасылөн праваыс абу öткоф). Мi
арталам: мiјан суд — збылыг государствоөн уп-
равляјтан-уж нуöдан-ін. Суд-пыр став-ужалыг-
војтырыс нуöдö государствоөн управляјтан-уж.
Сы-вöсна мi некущöма огö вермö торјöдны пра-
ватö народней заседательјаслыг да народней суд-
фалыг. Мiјан законјас-герті најö öтвылыг відла-
лöны-тöдмалöны быдгама-пöлöс суд-фелöјас, гор-
нiјас. Тагтö суд-пуктöмнад, суд-нуöдиг-мозыс, мi
крепыда öтувтам (јiтам) став-ужалыг-војтырсö на-
родней-суд-бердö, щöктам тöдмагны законјасөн,
велöдам артавы сiјö законјассö да вöчны пангöм-
фелöјас-кужаыс суд-прigöвörјас-решеньејас.

Кущöм фелöјас відлалöны да решај- тöны народней судјас.

Со кущöм - ногөн мiјан лөгöдöма народней
судтö. Народней суд мiјан медга паккыд (глав-

неј) судѣтчан-јачејка. Њеважѣн-на народнеј суд-
лы вѣлі гетѣма зев ещанѣк делѣ. Гражданскеј
делѣјас-гертѣ народнеј суд вѣлі вермѣ судѣтны
сѣмын 500 шајт-перјана-делѣјасѣ. Гырыгжык
уголовнеј делѣјас народнеј судлы абу-жѣ вѣлі
гетѣма. Ѣні тајѣ вежѣма-нын. Ѣні народнеј суд
вермѣ решајтны гражданскеј делѣјастѣ 1000 шајт
перјанајасѣ. Уголовнеј делѣјастѣ унжыксѣ-жѣ
гетѣма народнеј судлы (морг-вѣјѣм-јылыг, вѣв-мѣс-
гугалѣм-јылыг і с. воѣѣ).. Абу-на ѣѣк ставсѣ Ѣні ге-
тѣма народнеј-судѣ решајтѣм-вылѣ. Гырыгжык да
јѣна ѣугѣѣм делѣјас Ѣні гетѣма губерњаувса (об-
ластувса) судлы. Сещѣм гырыг делѣјастѣ колѣ
јѣна бура вѣдлавны, тѣдмасны, колѣ гѣгѣрбок ар-
тавны бура. Медым буржыка тѣдмасны, колѣ јѣн-
суг-судѣѣ, колѣ судын ѣыр-ужалѣм-морт. Со мы-
вѣсна і сещѣм гырыгжык делѣјастѣ мѣјан абу
гетѣма народнеј судјасылды.

Њемельнеј комѣссѣјајас.

Вѣѣмуѣн вѣѣѣтѣѣм-јылыг кыптѣм венјас (спор-
јас) мѣјан абу шуѣма народнеј судын вѣдлавны.
Тајѣ венјассѣ ладмѣдны ем торја лѣгѣдѣѣм ъе-
мельнеј суд, шуѣѣ ъемельнеј комѣссѣјаѣн. Кушѣѣм-
ногѣн ужалѣ ъемельнеј комѣссѣјаыѣ да кыѣѣ ре-
шајтѣ вѣѣму делѣјастѣ, тајѣ ѣѣгаас мѣ огѣ гѣжѣ.
Сы-јылыг ем торја ѣѣгајас.

Војеннеј трибуналјас.

Сар-дырји важон вѡліны војеннеј судјас. Сіје судјасас судѡајассѡ пуктавлісны опітсерјасѡс-дворанаѡс. Став-судѡаыс сетѡні вѡлі озыр-јѡз-пыщкыг, гѡль-војтырѡс нарѣтыгјас. Војеннеј суд-јасыд важон быд-ногѡн дорјылісны озырјасѡс — сулавлісны озырјас-дор. Міјан војеннеј трибунал-јасад, суд-вылад-моз-жѡ (народнеј да губерњаув-са, областувса суд вылын-моз) пуктѡма робоче-јасѡс да крестанаѡс, пуктан-ногѡс лѡгѡдѡма народ-неј суд-моз-жѡ. Војеннеј трибуналјас быд-ногѡн дорјѡны, сулалѡны ужалыг војтыр-дор, пролета-ріат государство-дор.

Војеннеј трибуналјасын судітѡны краснеј ар-міјаын служітыгјасѡс мыж-вѡчѡмјасыг, бостам-кѡѣ: краснеј арміјаыг пышјѡмыг, војеннеј пріказјаслы паныд (прѡтѣв) мунѡмыг, војеннеј ембур да ѡруж-јѡ таргајтѡмыг.

Сегга војеннеј трибуналјасыд відлалѡны да судітѡны государстволы гырыгжык мыж-вѡчѡм-јасыг (должноста, імушествоа-мыж-вѡчѡмјасыг). Сещѡм мыжјасѡс-кѡ вѡчѡмаѡг краснеј арміјаын служітыг-војтыр да мыж-вѡчѡмјасыс-кѡ лѡкѡдѡ, омѡлтѡ робочеј крестана краснеј арміјалыг вынсѡ лѣбѡ војінскеј дістсіплінасѡ (жітѡд-ногѡс).

Мукѡд-дырјиыс, кущѡмкѡ помка-вѡсна, народнеј да губернской судјас абу-на лѡгѡдѡма (оз ужавны губерњаувса да областувса судјас ны народнеј суд). Сещѡм-інјасас војеннеј трибуналјасыд су-

дѣтѣны быдгама мыж-вѣчѣмјасѣ, краснеј арміја-
ын служітѣсјасѣ, робочејсјасѣ і крестанаѣс.

Шуам, ѣтѣ дѣлѣ-куѣа мыжмѣмаѣс војеннеј
трібуналын судѣтан-војтыр (краснеј арміјаын
служітѣсјас); сѣсга сіјѣ дѣлѣ-куѣа-жѣ мыжмѣмаѣс об-
щеј судын судѣтан-војтыр. дѣлѣсѣ некущѣма оз
поѣ торјѣдны. Сѣкѣ став мыжмѣм-војтырсѣ судѣ-
тѣны војеннеј трібуналын.

Сѣсга ѣтѣ дѣлѣын овлывлѣ уна-пѣлѣс мыж-вѣ-
чѣмјас. ѣтѣ-пѣлѣс мыжјасѣс сіјѣ дѣлѣсѣс колѣ
судѣтны војеннеј трібуналын, мукѣдсѣ общеј су-
дын, а јукны некуѣі оз поѣ. Сѣкѣ бара-жѣ судѣ-
тѣны војеннеј трібуналын; јуклыны поѣана мыжа-
дѣлѣјастѣ судѣтѣны торјѣн.

Еѣеннеј трібуналјасѣс лѣсѣдѣма војеннеј ок-
ругјасѣ (војуттан-інјасѣ, торја арміјајасѣ, флотја-
сѣ), корпусјасѣ, дѣвѣіјајасѣ.

Војуттан-кадјасѣ лѣбѣ војуттан-інса рајѣонја-
сын поѣ лѣсѣдны војеннеј трібуналјастѣ і му-
кѣд-пѣлѣс војска-ѣтувтан - учреждѣнејас-бердѣ,
чорыджыка војеннеј вын ѣтувтан-рајѣонјасѣ-да
(укрепленный район).

Војеннеј трібуналѣс, ужсѣ нуѣдны, тѣјдалѣ
СССР-са Сојузлѣн мед-ыжыд (верховный) Суд.
Быдлунга уж-нуѣдѣмсѣ тѣјдѣдѣ мед-ыжыд-суд-дѣ-
нѣ лѣсѣдѣм војеннеј колѣегіја. Војеннеј колѣегі-
јаыс асгыс ужсѣ нуѣдѣ ССР Сојузса мед-ыжыд
суд-бердын да тѣјдѣдѣчѣ сіјѣ індалѣмјас-сертѣ-жѣ.

Округвса (војуттан-інса, торја-арміјаса) во-
јеннеј трібуналјас вескѣдлѣны ужсѣ ас-улас ѣтув-

тан корпусса да җивіҗјаса војеннеј трибунал-
јаслы.

Став војеннеј трибуналјасыс җелөјассө видла-
лөны предгедатель да кык шлен-дырјі: җелөјассө
видлалігөн да судітігөн најө тудөдчөны СССР-са
законјасөн да ас-сојузса-республика лөгөдөм-за-
конјасөн.

Војеннеј трибуналјас суд шуөм-вылө (судітөм-
вылө) поҗө норагны СССР-са мед-ыжыд суд-
бердса војеннеј коллегіјаө.

Војујтан-інјасын војеннеј трибунал-судітөм-вы-
лө кассатсіја норагөм сетны абу шуөма (оз сетгы).

Губерњаувса (областувса) суд.

Губерњаувса лібө областувса суд лөгөдөма
губерњаувса да областувса карө. Суд-лөгөдан-но-
гыс народнеј суд-лөгөдан-ног-код-жө. Губерња-
увса (областувса) суд торјалө народнеј судыс сө-
мын со мыјөн: сіјө решајтө сөмын гырыгжык
мыж-вөчөм-җелөјас. Тајө ужсө вөчны колөны
гусжык судҗајас, кодјас-нын зев бура вермөны
төдмагны гырыс җелөјаснад. Губерњауьса (обла-
стувса) суд судітө государствоса гөм-корсан-пер-
јан-җелөјас да став гражданскеј җелөјас 1000
шајтыс унжык-перјанаөс. Сөгга губерњаувса (об-
ластувса) судыд решајтө медга-гырыс мыжјас-јы-
лыс: револютсіјалы паныд мунөмјасыс, должно-
ста (служба) мыж-вөчөмјасыс, калым бөгтөмјас-
ыс і с. воҗө. Таыс-кынҗі судітө гырысжык-рөз-

боҗыча: төмјас, грабітөмјас, гудалөмјас, көҗајст-
веннеј ғырыг мыжјас, заграңичаө төвар-нуан за-
кон-торкөмјасыө (гудөң төвар нуыөјасөс) і сіз
возө. Ташөм ғырыг-мыжјас өңі решајтө губерња-
увса (областувса) суд. Сіјөс бөрјө да пунктө, на-
роднеј судфаөс моз-жө, Губерњаувса либө Обла-
стувса Ісполнительнеј Комітет. Шленө пунктөны,
коді-һін вөлі народнеј судфаөын либө обществен-
неј уж-вылын кујім-во.

Губерњаувса (областувса) суд јукгө кык пелө:
уголовнејө да гражданскејө. Кыкнан-јукөдас ужә-
лөны губерњаувса (областувса) суд-шленјас, најө-
і суд-вылас председательлөны (јуралыг-нуөдыга-
лөны). Судсө нуөдгөн сөгә пукалөны кык на-
роднеј загедатель. Народнеј загедательјастө татчө
бөрјөны мөд-ногөнжык. (Оз народнеј судса засе-
дательјасөс-моз). Губерњаса (областса) суд народнеј
загедательјастө бөрјө торја коміггіја. Бөрјөны
суджык вөјтырөс, кодјас ужавлісны кык воыг-дыр
государственнеј, общественнеј либө профессио-
нальнеј організатсіјајасын. дај мед бура-һін гө-
гөрвоөны государственнеј делөјастө відлаліг-су-
дтігәд. Суд-нуөдан-ногыс, судфаөаслөн да заге-
дательјаслөн праваыс, да ужалан-ногыс губерња-
увса (областувса) судад участокса народнеј су-
дыдлөн-код-жө. Тајө боксаһыс губерњаувса либө
областувса судыд һинөмөн оз јансав участокса
народнеј судыд. Јансалө со мыјөн: губерњаув-
са (областувса) суд вермө чорыджыка мыждыны
(вөчны чорыджык прігөвөрјас) народнеј суд-до-

рыс. Гырыс-мыжыс вермө судитны лылыны*). Народней судылдөн тащом праваыд абу.

Губерњаувса (областувса) судыд — народней суд-вылө нораган-ін.

Губерњаувса (областувса) судыд аслас-ужөн народней суд-дорөыд ыжыджык дај паскыджык учрежденье. Сіјө—кассатсіја гетан-ін, нораган-учрежденье. Быд судитчыс морт, чајтө-кө, лыбө ајзө-кө народней судын ыелучкі судитөм, норагө губерњаса-судө. Мед мыждөмјас вермасны нораганы, народней суд гетө урчитөмөн кык вежон строк кассатсіја-норагөм мытчөм-вылө. Норагөмас колө гіжны мыжөн сіјө абу дөвөлен, кыті абу сынөг решенёныс да мыј-вөсна.

Татчө колө пасыштны со мыј-жылыс: мі огө лыфдө вескыда-ужалөмөн губерњаувса (областувса) судад-кө заводитасны зік вылыс фелөсө відлавны. Секи-өд ескө ковмас корлыны губерњаувса судад вылыс ставсө: өвідательјасөс, загедательјасөс, мыжданајасөс, мыждысјасөс, сіз војө. Мі-жан загедательјас да судџајас (народней судад) суг-јөз-нын. Фелөсө відлалігөн најө кужоны кызі-колө судитны, төдөны законјас, вөчөны ставсө

Лылөмтө мі лөсөдім капиталістическеј олан-ногаан сотсіалістическејө вужан-кад-кежлө сөмын. Оні мукөд государствоын влагсө кутөны буржујјас-на-да, сы-вөсна. Судитам лылыны сөмын робочејјаслы да крестьяналы вывті јона паныд мунчөјасөс (врагјасөс).

бура да сөвест-гертыс. Со мыж-вөсна губернау-
са (областувса) судыд оз видлав делөжастө мөд-
пөв (оз корлы мөдыг судитчыгясос нэ некодос), —
народней судыдлыг ужсө мөд-пөв оз вөч. Кср-но
колө норагнысө вылысса судө? Сөмын кор на-
родней судыд асгыс ужсө ез нуөд законяс-герти.
Народней судыд-кө асгыс ужсө нуөдөма законяс-
герти да вескөджас-туддөджас-герти, губернау-
са (областувса) судыд норагөмтө колас могмөдтөг,
народней суд решеннөсө шуас вескыдөн.

Мыж лоас не законяс-герти ужалөмыс судлөн?
Кыжі позө нуөдны суд-ужсө, мед лоө вылыг вид-
лавны да ладмөдны сижө делөсө? Бостам-көт: суд
делө видлалігөн народней суд гоз-мөд свідетель-
лыг жуагис, а мукөдсө колыс жуагтөг. Та-герти мі
шуам: ас-делө-нуөдөмнас судыд мыжмана морты-
слы лібө кодлыкө судитчыгяс-пигыс, ез лез ве-
кыда агнысө мездыны. Сіңтө делө видлалігас
збылыс делөйдлөн оз мытчыг. Овлывлөны і लोक-
нога судитөмјас, кодјасос оз шогмы пөртны олө-
мө. Тащөм торјас-вылад і колө сетны губернау-
у-са (областувса) судад кассатсіја-норагөмтө. Та-
щөма судитөм-делөжастө губернау-са судыд вы-
лыг віжөдлас да народней судыдлыг шогмытөм
прігөвөрсө лібө решеннөсө вејас. Сетөні видла-
лөны делөсө јона суг војтыр — губерна-судса
шленјас, постојанней судџајас. Нажө төдөны став
судитчан вескөджассө, судитчан-ногсө. Нажө вид-
лаласны кыті да мыж народней судыд вөчөма не-
лучкі. Норагны колө сижө-жө народней суд-пыр,

kodі відлаліс-судітіс фелотт да вочіс пріговорсѣ
лібѣ решеннѣсѣ. Поѣ норагны і вескыда губер-
наувса (областувса) судѣ, сѣмын судітчан народ-
неј суд-пырыд буржык, регыджык лоѣ: нораган-
гіжѣдыдкѣд народнеј судыд фелѣсѣ щѣщ ѣтисајын
мѣдѣдас губернаувса судад-да. Норагѣмтѣ-кѣ ге-
тан вескыда губернаувса (областувса) судѣ, секі
відлалѣмыс нужалѣжык. Кассатсја-нораган-гі-
жѣд-герѣыд губернаувса лібѣ областувса судлы
лоѣ корны, суѣдны фелѣсѣ народнеј судыс. Во-
шѣ прѣста уна кад.

Сегга губернаувса (областувса) судыд вескѣд-
лѣ-тујдалѣ став участокса судјаснас, ревізутѣ
(вѣдлалѣ најѣлыс уж-нуѣдѣмсѣ), - бѣрјѣ буржык
да суѣжык народнеј судѣајасѣс да мѣдѣдѣ губер-
наувса (областувса) Ісполнѣтельнеј Комітетѣ вын-
гѣдны (утвердѣть), омѣлжык судѣајасѣс корѣ
чѣвтны, чукѣртѣ отчѣтјас ужјас-јывгыныс став
судыслыс. Ѡпырјѣ-кѣ шуны: губернаувса (обла-
стувса) суд кыввіѣд (ѣтвечайтѣ) став губернаувса
(областувса) суд лѣгѣдѣдѣмыс да вескыда уж-ну-
ѣдѣдѣмыс. Гырысжык торјас-кѣ кыптѣны сорнѣтѣм-
вылѣ, чукѣртчылѣны став губ. (областувса)-судса-
шленјасыс ѣтлаѣ-засѣданнѣ-вылѣ. Сіјѣ засѣдан-
нѣыс шусѣ губ. (об.) судса пленумѣн, лібѣ губерна
(об.) судса-шленјаслѣн общѣеј собраннѣѣн.

Со кыѣ лѣгѣдѣдѣ да со кыѣ ужалѣ губерна-
увса (областувса) судыд.

Мед-ыжыд (верковней) суд

Поҷо-егкё помавны-нын суд лөгөддөм-жывгыд гижөмтө, тајо гижөмнас-нын төдмагим став суд-өгтеманас, суд-лөгөдан-ногнас, мыјјас-жылыг колө төдны быд гражданынлы, сөмын огө-на помалө. Гозмөд-кывјөн щөщ пасјыштам мед-ыжыд (верковней) суд-жылыг. Сіјө-нын туддөдө, индалө губернаувса (областувса) судјаслыг ужсө.

Верковней суд өтувтө ас-улас став губернской да областней судјассө. Республикаын өті верковней суд. Сіјө разрешајтө, өті-кө, медга ғырыг делөсө,—медга ғырыг уголовней да ғырыг гражданскеј делөјас. Решајтігөн мукөд суд-вылын-мозжө пукалөны өті верковней судса шлен да кык народней заседатель. Верковней судса шленјастө да народней заседательјастө сетчө бөрјө да пунктө Шорса Исполнительней Комітет (ЦИК). Сетчө бөрјөны ответственней політическеј роботнікјасөс (кодјас ужалөны республикаса уж-нуөдөм-вылын, туддалөны республикаса ужјас). Мөд-кө, верковней судө поҷо норагны губернаувса да областувса суд решењејас да прігөвөрјас-вылө. Нораган-ногсө лөгөддөма участокса народней суд решењејас-вылө норагөм-мэз-жө, сөмын строкјасыс уна-пөлөс: гражданскеј делөјаслы строк урчітөма өті-төлыг решење јавітөмганьс, а уголовней делөса прігөвөрјас-вылө 72 час, прігөвөркопіја бөстөмгань. Таыг-кынзі верковней суд віқөдө республика став судыслыг уж-нуөдөмсө да

веккөдлө налыг ужсө. Вермө ачыс, норасөмтөг, корны быд суд учрежденьеяслыг лубеј делө да виқөдлыны веккыда-ө решитөма, судитөма лы решитөны-судитөны-лы-ө. Тащөм керөмјаснас верковнеј суд оз артаө некущөм строкөн. Сіјө—мед-ыжыд суд, став суд ужсө виқөдыг да веккөдлыг. Сыпонда сіјө лубеј приговор быд судлыг вермө вежны да щөктыны вылыг відлавны делөсө, а відлавнысө пунктө мукөд суддајасөс, выль заседательјасөс (губсудыг, обсудыг, нарсудыг).

Кожмөд јукөн.

Прокуратура.

Суд-јывгыд гіжөдыд оз-на ло тырмымөн, огө-кө казтыштлө прокуратура уж-јылыг.

Өтi-кө, народнеј судјасыдлыз ужтө мiјан абу-на қикөз шылөдөма: Государство оз-на вермы шуны народнеј судыдлыг став ужсө веккыдабура вөчөмөн. Мөд-кө, мiјан ужалыг војтыр абу-на ставыс сугөс. Унаөн-на оз вермыны коргны законјас-серти сетөм правасө — оз пұтмыны буржыка сулавны ас-дорыс. Совет-государство арталө: сецөм војтырыд-пө ферт оз кужны агнысө мездыны, коргны коланторјассө совет-законјас-серти. Кожмөд-кө, мiјан государствоөн-управляјтан-органјас — өіктса советјас, волісполкомјас, ујездувса, губерњаувса (өбластувса) ісполкомјас

да мукödjас, оз-на вермыны зік шылыда ужсö нуöдны; сетöні-егкö пукалöны ужалыг војтыр— робочей да крестана, сöмын оз-на мукöд-дырји најö бура тöдны сöвет-законјастö, оз-на пыр најöс лyчки гөгөрвоны, сы-понда мукöд-дырји оз-на вермыны пуктыны асгыныс зік став ужсö законјас-герті.

Прокуратура візöдö законјас-герті ужалөм-бөрса.

Медым государствоса судјас, учрежденьејас да сені ужалыгјасыс, ужалісны законјас-герті, веокыда, міјан лөгöдöма прокуратура (прокурорјасöс). Прокурорјас візöдöны став учрежденьејаслыг да сені ужалыг-војтырлыг ужалөмсö, сізжö візöдöны веокыда-ö судјас уж-нуöдöны (сöвет законјас-герті), прігөвөрјас да решеньејас вöчалöны. Прокурорјас зілöны бырöдны мыж-вöчыгјасöс: јöз-кост-олан-ног зугыгјас-вылö да мукöд-пөлöс мыж вöчыгјас-вылö кыпöдöны уголовней делöјас да мыждöны најöс суд-возын. Со мыјјас-вöсна міјан лөгöдöма прокуратурајастö.

Прокуратура вермö норасны вылысса суд-органјасö быдсама суд-решенье-вылö, оз-кö веокыда вöчöмөн чajt. Сегса государственней прокуратураыд вермö кыскыны судö да мыждыны быдөнöс, коді оз ов да ужав законјас-герті (тор-кö јöз-кост-олан-ногтö).

Медым госуларственней прокуратураыд буржыка вермас вочны асгыс могжассо (госуларственней органжаслыг да должността-вожтырлыг вескыда ужнуодомсо виждны), да мед некод оз вермы торкавны сылыг ужсо, госуларственней прокурато логодома шорган (вылыган улид). Респуликаса прокуророс пукто шорса Исполнительней Комитет. Ас-уждыс сijo кыввиждо сомын шорса Исполнительней комитет-вожын. Сijo нуодо да виждо ужсо став госуларственней власт-органжаслыг губернаува (областувва) прокуроржас - пыр. Губернаува прокуроржасыд—уездувва отсагыжаспыр. Прокуратура вермо щоктыны лубеж учрежденьнелы да учрежденьеын ужалыг жозлы, щощи губернаува либо областувва исполнительней комитетлы, вежны не законжас-герти вочом распоряжениежассо (щоктомжассо). Учреждениежас-ко оз кывзыны, оз вежны асгыныс распоряжениежассо, прокуратура вермо протестуитны (кыподны венжом)—решение-гертиыс ыстыны гижод да асгыс вежортомсо вылынжык сулалыг учрежденьеесо. Секи прокуратура гижо мыж-восна сijo решениежассо чajtо законжаслы-паныд-мунанон да мукодтор. Буржыка петкодлом-выло богтам: губернаува (областувва) Исполнительней комитет либо уездувва Исполнительней комитет, шуам-кодлыкк пуктас законжас-выло виждотог—аснаукас налог, либо кодос-ко жортас пукодан-ино. Ташом ужжасто прокурорыд вермо вежны Пукодны жортотом-мортсо ас-властнас вермо лезны бор. Суд-ко шуам

вöчас ньлучкi рещеньнeјас да нöрасан строкыс-кö кöлы-нын прокурорыд сы-жылыг горнi пунктö губер-
нaувса (областувса) суд-плeнум-вылö. Прокурор-
вiстaлöм-сeртi плeнум вермö вежны рещеньнeсö.

Кущöмкö Исполком-кö лeзас öбжaтöмa шуöм*)
да сiјö шуöмыг-кö оз ло законјас-сeртi,— проку-
рор вермö кыпöдны вен да гiжны сы-жылыг вы-
лысса Исполкомлы (вермö гiжны шöрсa (Исполнi-
тельнeј комiтетöз).

Прокуратура вермö венны (протестујтны)
губернaувса (областувса) судлыг рещеньнeјассö
да шöрсa мед-ыжыд судлыг (верковнeј суд-
лыг) опöданшуöмјассö**), адзö-кö сiјöјасöс закон-
јаслы да государствосa пунктöм-могјаслы паныд
мунанөн.

Быд граждaнiн, кодкö-кö сiјöс увтыртö, вер-
мö норасны (дај колö норасны) губернaувса про-
куратураö. Прокурорыдлөн отсaгыгыс-кö лiбö
губернaувса (областувса) прокурорыд-кö оз кыв-
зыны сылыг норaсöмсö, лiбö оз прaмeјa вiзöд-
лыны норaсöм-вылас, омöлик прокурорјас нaјö, оз-
вермыны вöчны сeщöм ужaлыгјасыд государствeн-
нeј прокуратураыдлыг могјассö Тaщöм прокурор-
јасыдлы сöветса-прокуратураад абу мeстa. Нa-вы-
лö колö норасны Республiкaсa прокурорлы.

*) Öбжaтöмa шуöм—обязательное постановление.

**) Опöданшуöм—определение суда.

Прокуратура да обществоон мыждэм.

Судјас-вылын, ғырысжык делөјас судітігөн прокурорыд сорһитө государство-һымсаң. Суд-загеданһејас-вылын вермө јуасны сгвѣітелјаслыг, дорјана-мортлыг да мыжданаыслыг, а мед-бөрын вѣсталө ассаһыс мыждан-кыв. Мыждан-кывсө-ві-сталігөн прокурорыд гөгөр - боксаң відлалө, законјас-герті, судө-сурөм мортыслыг мыж-вөчөмсө дај корө-урчітө судітны кущөмкө мыж-пыкөд (пуксөдны-ө мыјкө-дыра - кешлө пукөдан - інө, ужөдны-ө да с. в.).

Прокурорјас-кынзі мыждыны судјас-вылын (обществоон-мыждан-ужө) кыскөны-корөны сугжык робочејјасөс, да крестанаөс, мужікјасөс і ныв-бабајасөс.

Тайө ужсө мі арталам воґыг-воґө паскөдны, ужалыг јөзгаң общест огаң-мыждан уж кыпөдө ужалыг јөз-пөвсзыс выль револютсіја-нога законјассө олөмө пөртысјасөс, велөдо ужалыг јөзсө дорны выль јөз-кост олан-ног. Обществооган мыждыгысјасыд-өд робочејјас да крестана. Нәјө локтөны суд-вылө асланыс уж-вывсаң: станок-дорыг, да гор-дорыг. Суд-вылын нәјө асгыныс, асланыс государстволыг, законјассө дорјөны законјасыслы паныд мунысјасыг; суд-пыр нәјө дорөны асгыныс выль государство.

Кызі-нө ужалыг-војтыртө мі матысмөдам тајө уж-бердас? Кущөм права сөтсө обществса-мыждысјаслы суд-вылын?

Партіјалөн да профсојузјаслөн организатсја-
јас індалоны сугжык војтырөс, кодјасөс чajtоны
верміг судын ужавны. Мукөд губернајасын об-
ществован мыждыгјассө бөрјоны робочейјас со-
браһнөјас-вылын. Гіктјасын обществован мыж-
дыгөмыд омөльжыка - на мунө. Сөмын өіктјасын
өні бура уна-нын ем вежөра, возмөстчыс крест-
на, на-повсыг і позо індавы ташөм мыждыгјастө.

Кушөм-ногөн мунө обществоөн мыждыган
ужыс?

Мыждыгыс вермө горһитны суд-вылын про-
курор-моз-жө. Прокуратураган сетөм орфер-гер-
ті најө вермөны суд-вылад делөсө нуөдны өтна-
ныс прокурор-пыдди. Медым тајө ужсө буржыка
пуктыны, обществован мыждыгыгјасыдлы, ферт
лоө велөдчышты. Прокуратура велөдө обще-
ствован мыждыгјастө да вегкөдлө налыс ужсө.
Та-могыс прокуратура-бердө чукөртчывлөны об-
ществован мыждыгјаслөн совещанһөјас, вөчөны
бегедаяс (горһияс), докладјас. Сіјө докладјаснас
да бегедаяснас төдмалөны судыслыс ужалан-ног-
сө, мед вөлі төдөны мыј сен вөчныс; сегга төд-
мөдөны государствосө, законјассө міжанлыс, ві-
зөдлөны пышкөссө налыс—ужалыс јөз-дор сула-
лөмсө налыс; төдмасөны законјас-герті ужалөм
бөрга візөдөмкөд. Обществован мыждыс
вермө шыагыс прокурор дінө да корны совет, от-
сөг-лі. Прокурорлы колө пыр отсавны да велөд-
ны шыагыс војтырсө—індавы туј, ужсө ладмөдөм-
вылө.

Кушом делөјас-серти медгажык колө общество-
ствогаң мыждыглон суд-вылас ужаломыс?

Быдлунга олөманым öнi мiјан зев-на уна быд-
гама-пөлөс чукла-иңјас—јöz - кост олас ногад i
быдгама уж нуödöмад. Суд-вылад обществогаң
мыждыгыдлон могуc—мытчöдны мыжмомсö, вiгтав-
ны вöчөм мыжјас-вылас пролетариат-общество-
лыг фивитөмсö, петкөдлыны сещөм мыжыслыг
омөллунсö да обществооc выл-өлөм лөгөдö-
мыг падмодөмсö. Со кушом мојас колө пуктыны
суд-вылад общества мыждыгјасыдлы. Обще-
ствоса мыждыгјаслы колө суд-вылад ужавны да
нуödны став горнысö совет-общество ымгаң.
Тазиқон **суд-вылын ужалөмөн** обществеогаң **мыж-
дыг** велөдчö ачыс да-јмукөдöс велөдö, вiзөдны олөм-
вылас **револютсија-ногөн**. Öтнасөн-кө (прокурор-
тöг) мыждö суд-вылад, общества мыждыгы кол-
лө: бура артавы мыжыслыг локлунсö, петкөд-
лыны мыжмөмсö дај мыждыны да корны судлыг
мыж вöчөм-сертыс судитны мыжмөм-мортсö. Гви-
детелјаслыг, народнö мыж-төдмавын пуктөм вој-
тырлыг (экспертјаслыг) мыжмыгы да мукөд-
лыг јуагөмјас-кузаныс бура думыштлыны да асга-
ныс мыжлы дон сетны (дача заключения), кор
ковмас—шыөдчөмјас вöчны, да мукөдторјас,—ста-
выс тајö общества мыждыглон уж.

Общества мыждыгыдкөд-кө щöщ-горнитö
прокурор, суд-вылад быдгама шыөдчөм-јылыг
колө воэыв лөгөдчыны-артмөдчыны прокуроркөд.

Та-ногөн лөгөдөмнад судыд, народней заседательјас-пыр, да обществоса-мыждыгјас-пыр топыда јитгө став робочејыскөд да крегтанакөд. Та-қи ужалөмнас суд да прокуратура збылыг петкөдлөны пролетариат класслыг колөмјассө.

Та-јылыг зев бура виставгө југтитсија комисариатса тсиркуларын (лежөма сижө тсиркуларсө 1923-воын јанвар 3-өд луно 1-өд № ын). Сетчө гижөма: „Прокуратура-пыцкын игнасөмөн - олыг чиновникјасөс југтитсија комисариат некущөма оз пөгөд. Прокуратураөс некущөма оз-пож портны чиновниккөд судфайас-аппаратө. Прокуратура-вылө пунктөм могјассө позө портны олөмас сөмын корбыд прокурор-уж-нуөдыг крепыда көртагас-јитгас јөз-кост-уж нуөдан-инјаскөд да став ужалыг войтырыскөд—робочејјаскөд да крегтанакөд.

Прокуратура вижөдө уголовней делөјас-нужа тујасөм да пригөвөрјас-нужа уж-нуөдөм.

Суд-вылын ужалөмыг-кынзи, прокуратура јона зилө суд-делөјас да уголовней делөјас видлавны-төдмавны судөзыс.

Мыж вөчыгјасөс тујалөм могыг мијан лөгөдөма бура-уна учрежденьнөјас: народней гледовательјас, милитсијајас, государственнөј политическој управленье (Г. П. У). Ставныслыг ужалөмсө вижөдө государствоса прокуратура. Прокурор вермө щөк-

тыны следовательлы бөр лезны не-законјас-герті пукгөдөм-мортос, либө пукгөдны мыжмөм војтыр-сө, адзө-кө најос мыжаөн да абу-кө пукгөдөмаөг тујаган (следственней) органјасыс. Прокурор вермө быд кадын відлавны пукөдан-инјас—відлавны ладнө-ө візөны пукөдан војтырсө. Сіз-жө вермө відлавны-вескыда-ө вөчөны (ісполнајтөны) суд-прі-гөвөрјас-герті, урчітөм строкјас-герті-ө пөртөны олөмас суд - решеннөјассө, с. в. Тајө став праваыс да могјасыс (обязанностыс) зев гырыгөг. Тасерті прокуратураыдлы сетөма зев-ыжыд уж.

Прокуратура ужалө щөщ гражданскеј делөјасын.

Нөшта-на лоө віставны торјөн өтік уж-јылыс. Гражданскеј делөјас-герті крестаналы медга-нын оөкыд коргавны тујјастө. Уна делөјас-герті-на ужалыс војтыр оз төдны законјастө. Богтам-көт алыментјас-јылыс (челад быдтөм-вылө еноз-төм мужікгаң либө бабагаң, ужавны вермытөм верөслы либө гөтырлы дон-перјөм, да мукөдтор), ужалыс војтырыд оз-на пыр төдны кызі да кыт-чө шыөдчыны сы-јылыс. Сегга оз-на ставыс төд-ны суд-лөгөдан-ногсө. Прокурор вермө ачыс богт-ны најос дорјан ужсө, кыпөдны делөсө. Решітө-ма-кө-нын делөыс—візөдлыны да нелучкі реші-төм адзөм-бөрын пуктыны сы-јылыс горні губсуд-са (обсудса) пленум-вылө—корны вылыс відлавны делөсө.

Војеннеј прокуратура.

Војеннеј прокуратураыдлөн могјасыс: виқөдны став војеннеј учреждённөјас да должноставотыр-бөрза, мед најө ужалісны законјас-герті. Војеннеј прокуратура вермө кыпөдны вензөм совет-законјаслы паныда приказјас, тсіркуларјас да шуөмјас леқомыс, абу-кө војујтөм (когагөм)-жылыс војујтан кado сіјө приказјассө гетөма.

Арміјаын-кө лооны мыж вөчөмјас, војеннеј прокуратура кыпөдө уголовнеј делө, горһитө војеннеј трибуналјасын государство-һымгаһ да мыждө мыжа војтырөс.

Војеннеј прокуратура виқөдө став уж-нуөдөмсө рабочеј-крегтана краснеј арміјаө лөгөдөм ту-јаган-јуаган органјаслыс (суда-уж-нуөдысјаслыс), ладнө-ө пукөдөны-војеннеј служашщејјасөс пукөдан інјасын, вөкыда-ө пөртөны олөмө војеннеј трибуналјаслыс став прігөвөрјассө.

Војеннеј прокурорјасөс да налы өтсадысјас-сө лөгөдөма војеннеј округјасө (војујтан-інө, тор-ја-арміјајасө, флотјасө), корпусјасө, дивізіјајасө да мукөд војска өтувтан-інјасө, көні емөг војеннеј трибуналјас.

Нолöd жүкөн.

Суд-прігөвөр да решенњө лөгөдөм.

Онөз мi төдмагiм суд да прокуратура лөгөдан-ногјасөн. Мiжанлы јешщө колө төдмасны суд-прігөвөр да решенњө лөгөдан-ногөн: кызі видлалоны суд-вылад делөјассө да кущөм права гетгө суд-вылас судитчыјаслы.

Уголовней делө да прігөвөр лөгөдөм.

Уголовней делөјас видлалігөн мiјан судыд мед-јона туддөдчө-ужалө уголовней закон-чукөрсн. (кодексөн)-Онiја уголовней закон-чукөрыд абу важкод. Сар-правітельство-дырјыд вөлі щука (точно) гіжалөма да урчітөма быд-пөлөс мыж-вөчөмјассө да мыждан-ног шуөмјассө, лөгөдөма вөлі вывті уна-да, уна-пөлөс статтајас. Сы-серті вөлі вермөны тујасны да чусасны сөмын сы-вылын қормөјөз—адвокатјас да суддајас.

Гражданскеј делөјасыд вөліны секі сыыс-на қугөг. Колө вөлі төдмавны-велөдны уна торјас законјас да распоряженњөјас.

Онiја уголовней закон-чукөрыд абу-нын важыд-код. Став статтаыс лыддыгсө сөмын кыгоыс неуна унжык, а урчітөм мыжыс лыддыгсө сөмын 150 статта-кымын. Со-кымын статтаө і гіжөма мiјан став уголовней мыжјасыд. Сегга-өд мiјан законјасыд суддатө да судтө оз көртавны

қікөз сіјө гіжөм законјас-бердәд. Судлы оз-ков корғны кушөмкө шука урчитөм мыж да мыждан статта. Законјастө-өд гіжөны војтыр-жө вермөны вөчны і өшыбкајас. Олөмыд-өд вывті уна-пөлөс. Став олан-ногсө некушөма он вермы қікөз төд-мавны. Унатор-на олөмыд он вермы сујны гіжөд-јас-улө. Вермас лоны законјасө гіжтөм мыж-вөчөмјас. Овлө мукөд-дырји, мыж-вөчөмыс-вылө оз гур закон-статтаыд. Неважөн судитисны кушөмкө мортөс. Сіјө өтчыд војын пунктөма көрттуј релс-сјас-вомөн зев-ыжыд кер. Сіјө вөлөм чәјтө: пемыднад-пө машина-вывгаңыд оз адзывны кертө да машинаыс четчыштас бокө. Муныг-јөзыс-пө повғасны да ставныс петасны вагонғыс, а сы-кості позас гугавны муныгјасыслыг көлујсө. Тащөм мыж-вөчөмтө мјан законын вөлі абу індөма. Судитны сіјөс баңдитөс-моз—оз-шогмы (баңдитјастө законјасад індөма): машинаыд-вылө сіјө угкөдчөма сөмын өті-морт, дај тащом угкөдчөмтө оз позшуны угкөдчөмөн. Вернөжык лоө шуам-кө гугагны көсјөмөн. Сөмын гугагны лөгөдчөмыс сылөн лоө гугасөмғыс-на ыжыджык мыж.

Тащөм мыжјасгыд мјан закон шуө судитны мыжлы лөгаланжык (матыжык) статта-серті. Важ сар-дырга судыд-моз мјан судтө абу көртәләма торја-лөгөдөм статтајас-бердө да мыж-пыкөд (наказание)-бердө. Мјанлы медга-јона колө, мед во-қө-кежлө мыжмыгыс оз куг вөчны мыжјассө, колө сөвет-государствоос да обществоос віңны мыж-вөчыгјасыг. Та-вөсна сөвет-законыд щөктө

буржыка вічодлыны мыж-вөчыг-вылө: төдмавны коді пукалө судітан пуклөс-вылас. Гашкө сіјө мыж-кө-вөсна туј-вывгыс вошөм, ылалөм ужалыг-морт, гашкө сіјө мыжсө вөчіс аслас-гөллун, пемыдлуныс да мукөдторјас-вөсна. Гашкө-і кущөмкө мукөд-торјас сіјөс тојыштісны мыжвөчан туј-вылас. Гашкө сіјө нем-чөжыс мыж-вөчыг, лок дума морт. Судлы колө зев-бура төдмавны судө-гурөм мортсө да артыштны чорыда-ө судітны. Сы-вөсна судлы ужавныс колө гетны вөла. Некущөма оз шогмы дорны сіјөс кущөмкө закон-статта-бердө, важмоз. Міјан законјасө індалөма сөмын мыждассө урчітөм: кущөм мыжыг кущөм мыж-пукөд лөгөдны, сөгса урчітөма, — сыыг еща оз поџ да сыыг уна оз-поџ судітны.

Шуам: револютсіјалы паныд-мунөмјасыг, туј-пос кігтөмјасыг (лыјан-көлујөн жугөдөмыг), лөгкуџа воџыв көсјөмөн, віјөмыг, туј жугөдөмјасыг, водопровөд жугөдөмыг лібө мукөд-пөлөс гырыг-мыжјасыг, мыж вөчөмыс-кө зөн обществолы омөльтор вәјө, закон шуө: кујім-воыг ещажык судітны-пө оз поџ. Ташөм мыжјасыг сізкө поџө пукөдны во віт, квајт-кежлө, дасөџ, сөмын судітігас колө артавны бура мыж вөчөм-ногсө да мыжмөмсө. Богтам морт віјөмјасыг: мукөд-дырјыс тајө мыжыс поџө судітны көкјамыс воөџ пукөдны. Тајө мыжыг-жө поџө судітны сөмын өті лібө кык-во-кежлө. Овлывлө сөгса сещөм торјас: законын гіжөма кык-воыг-улө судітны кущөмкө мыж, шуам, оз поџ, а судітан-мортсө мыж-вөчөм сертыс не-

кызі оз поз пукөдны сы-дыра-кежлө. Тащөм-дыр-
жыс законыд шуө җебжөдны мыж-пыкөдсө (нака-
зание). Сөмын сы-жылыг лөгыда гҗны, мыж-вөсна
ещажык судитөма.

Сөвет законын шуөма жуавны да буржыка
төдмавны: коді вөчөма мыжсө, мыж-вөсна вөчсма,
ез-ө мыж-вөчыгыс гур буржујјасөс дорјөм-вөсна,
буржујјас-вөсна төждыгөмыс, лҗбө сөвет-государ-
ствоос вҗөм-куза, ез-ө војдөр вөчлывлы сещөм-
жө мыжјассө алы перво-на вөчөма, коді ачыс мыж-
мыгыс, озыр морт алы ужалыс, ез-ө вөч мыжсө
ас пемыдлун-вөсна, велөдчытөмла, сузчытөмла,
торја лок вөчөмла, вывті скөрла-чорыдла (нынөм
жалыттөг), лҗбө нөшта-на мукөдторјас-вөсна. Тажө
вҗталөм - торјассө колө ставсө төдмавны. Сегга
решеньнөсө вөчигөн став тані казтывлөмсө бура
артавны да сы-зерті і вөчны прігөвөрсө (решеньнө-
сө). Сөмын тајө торјассө төдвылө бөгтөм-борын суд
вермас вөчны ужалыс војтырлы да государство-
лы шогмана прігөвөр. Сөмын тазі арталөмөн суд
вермас сетны мыж-вөчөм-серті наказаннө.

Гражданскеј делөјас да суд-решеньнөјас.

Гражданскеј делөјас вҗдлалөмыс лөб каз-
тыштлыны со-мыж-жылыс: војза (сар-дырга) суд-
вылад судытчысјасыдлы вөлі аслыныс лөб ас-do-
рыс сулавны. Овмөс-жылыс-көт, деңга-жылыс су-
дытчыгөн-көт колө вөлі судытчысјасыдлы аслыныс

тодмагны законјаснас. Судѣтчыгыд секи ачыс вѣ-
лі корго став коланторсѣ судлы мытчыны. Код-
кѣ-кѣ судѣтчѣ, деңга-перјѣ, — сылы лоѣ аслыс корг-
ны перјана-коргана документјассѣ. Лѣбѣ кодлыг-
кѣ-кѣ перјѣны деңгатѣ, лоѣ вѣлі аслыс короны
помкајассѣ, мыј деңга-мынтыны оз ков. Буржуј
судыдлы вескыдлун-корсѣмыд вѣлі еезкод.

Міјан законјас шуѣны: суд ужалыс војтыр-вѣс-
на тѣждыгыс. Міјан законјас-серти гражданскеј
судтѣ лѣгѣдѣма ас-ногѣн-жѣ. Сѣвет-судыд судѣт-
чыгјасыс-на јонжыка тѣждыгѣ делѣсѣ вескыда
тѣдмалѣм-вѣсна. Серт, вескыда да бура-кѣ вер-
ман тѣдмавны делѣтѣ, бур і лоѣ решенѣѣыд.
Та-вѣсна міјан законјас суссѣ ассѣ щѣктѣны корзны-
вѣлѣм тор-јывгыд став документјассѣ да мукѣд-
пѣлѣс мытчѣдѣн-торјассѣ.

Гражданскеј суд нуѣдан закон чукѣрса вѣтѣд
статѣѣ гѣжѣма: „судлы колѣ зѣлны тѣдмавны ве-
нѣ-воѣм војтырлыс венѣан-торсѣ. Венѣана-делѣ-
куѣа вајѣм-документјас-кынѣі, да делѣ-сертѣ јуа-
гѣмыс-кынѣі колѣ венѣысјасыслыс југѣмѣн ес-
кыдлунсѣ кыпѣдны-коргны, медем мытчѣдны вес-
кыдлунсѣ суд-воѣын.

„Мед, ескѣ кыѣкѣ-мыјкѣ судѣтчыгјас (мыждыг-
јас да мыждѣнајас) пемыдлун-вѣсна, тѣдтѣмлун-
вѣсна, аснысѣ дѣрјыны кужтѣмнысла оз-жѣ ло
судлѣн ѣладнѣ судѣтѣма најѣс, судыд вѣставлѣ
судѣтчыгјасыдлы: кушѣм суд нуѣдан-ногыс да су-
дѣтчыгјаслѣн праваыс сѣвет-суд-вылад, да кыѣі
колѣ кутны агнысѣ суд-вылас, воѣыв вѣсталѣ мыј

вермас лоны, оз-кө најө вöчны вiсталöм-герти, кутасны-кө законјас торкавны)“.

Тайö гражданскеј суд нуöдан закон статтаыс вылö буржуй судјасöс дiвöйс кутö. Тайö статта-нас мијан судыд зев-јона торјалö најö судыг. Сijö-жö закон чукöрса нолöд статта шуö: делöсö ну-öдiгөн-кө суд-паныдагас законјас-герти судитны шогмытöм-торјасөн, секи судлы колö решитны делöсö общеј совет-законодательство-герти да робо-чеј-крестьяна правительство политика герти.

Со-кущöм мијан совет-судыд, со кущöм мијан совет-суд-лөгöдан-ногыд да судыдлыг уж-пуктан-векöдлан-ногыд.

Став ужалыг војтырлы—быд-робочейлы да быд крестьяннылы колö буржыка тöдманы да арталöмөн мөвпышты судыдлыг, судiгчысјасыд-лыг, народней заведательјасыдлыг, обществоса-мыждысјасыдлыг да судсјасыдлыг правасö, ужа-лан-ногјассö. Сijö тöдмалöмьд гетас быд мортлы зев ыжыд отсöг. Быд тöдысжык мортлы колö вi-ставлыны тöдтöм војтырлы совет суд-јывзыд. Бы-дөнлы да быд-ногөн колö отсавны да тöждысны, медем велöдчытöм пемыд војтыр тöдмаласны щöц да оз колтчыны бөрö асланыс тöдтöмлунөн. Ко-лö тöдысжыкјасөн быд-ногыс зiлны сетны отсöг быдөнлы, кодi ас-пемыдлуныс-вöсна оз вермы тöд-мавны совет-законјас.

и,

ис

а-

о-

у-

ы

е-

о-

и

и-

ла

ла

д-

а-

а-

ы

и-

а-

и,

и

о-

ор

д-

доныс 15 ур „Ю“

1 / KOWAN
2-502